

להשתתף בהוצאות הכותל הראשון, כי אם אין יסוד אין בנין.⁽³⁸⁾

תניא כוותיה דרב הסדא:

שתי הצרות זו למעלה מזו, לא יאמר העליון הריני בונה מכנגדי ועולה, אלא מסייע מלמטה ובונה. ואם היתה הצר למעלה מגנו של חבירו, אינו זקוק לו. כמו שהתבאר לעיל, שאין בעל החצר מזיק לבעל הגג.

הנהו בי תרי, מעשה בשני אחים, דהרו דיירי שדרו בבית שירשו מאביהם, אחד מהם הוה דייר עילאי דר בקומה העליונה, וחד אחיו הוה דייר תתאי דר בקומה התחתונה —

איתבם (39) **תתאי** ושקעו כתלי הבנין באדמה⁽⁴⁰⁾, ועל ידי זה שקעה דירת העליון לתוך דירת התחתון עד שלא יכל הדייר התחתון להכנס לביתו בלא להתכופף. **אמר** ליה **תתאי** הדייר התחתון **לעילאי** לדייר העליון, **תא**, בא ונסתור את כל הבנין ונבנייה מחדש.

אמר ליה העליון לתחתון, הלא **אני שפיר קא דאירנא**, כי דירתי לא שקעה בתוך האדמה, ומדוע שאסתור את הבנין ואבנה בנין חדש⁽⁴¹⁾.

אמר ליה התחתון לעליון: **אבנייה אנא**. (1) א-1

38. כן ביארו כל הראשונים והפוסקים. ונתקשו הראשונים מהו טעמו של רב הונא החולק על זה והלא אם אין יסוד אין בנין, וכיון שהעליון צריך את הכותל מדוע אינו חייב להשתתף בו. ועי' לעיל שהבאנו מה שביאר בזה הרשב"א לעיל.

39. על פי גירסת הב"ח, ולפנינו איתבר, ועי' בהערה הבאה.

40. על פי רש"י. אבל הרמב"ם הרא"ש [כמו שפירשו הסמ"ע] והשולחן ערוך פירשו באופן אחר, ולשיטתם שקעו רק קורות רצפת העליון לתוך דירת התחתון, ועל זה אמרו כאן שאם לא שקעו למטה מעשרה טפחים בדירת התחתון, אין התחתון יכול לכפות את העליון להרוס ולבנות מחדש.

41. ולהלן נבאר, מדוע אין יכול התחתון לטעון לעליון, מה אתה עושה ברשותי.

1. לפי גירסת הב"ח.

הראשון. ותירצו התוס' דמדובר באופן שיש חלק גבוה בחצר התחתון, ואותו חלק שוה לגובה החצר העליונה, ואם עומד התחתון על החלק הגבוה שבשדהו יכול לראות לתוך חצר העליון, ולכך חייב להשתתף במחיצת ד' אמות שעושה העליון בחצירו. ומבואר לפי תירוץ זה, דאם לא היה חצר התחתון גבוהה מהצד השני, באמת אין חייב התחתון להשתתף אלא עד שיהיה ביניהם הפרש ד' אמות בצירוף הפרשי הגובה ביניהם.

עוד תירצו דאם אין מחיצת ד' אמות בחצר העליון, עדיין מזיק התחתון לעליון בשעה שעומד העליון, ואף שיש ביניהם הפרש של ד' אמות. ולפי זה גם במקום שיש הפרש גובה של ארבע אמות בין שתי החצירות, עדיין צריך התחתון לסייע לעליון לבנות מחיצת ד' אמות בקצה חצירו, כדי שלא יזיקו בשעה שעומד.

והרשב"א והריטב"א כתבו, דאין לזה שיעור קבוע, והכל לפי אורך החצר התחתונה וקיצורה. ולאחר שנסתלק היזק ראיית התחתון ממשיך לבנות העליון לבדו עד גובה ד' אמות מקרקע חצירו.

העליון, איני חפץ שתסתור ותבנה, משום דלית לי דוכתא אין לי מקום למידר בה לגור בו בינתיים.

אמר ליה התחתון, אנא אוגר לך אני אשכור עבורך בממוני דוכתא מקום לדור בו.⁽²⁾ **אמר ליה העליון, אף אם תשכור לי מקום אינני מסכים לפנות את ביתי כי לא טרחנא** אין אני מעונין בטירחה זו, **אמר ליה התחתון לעליון, והלא לא קא מתדרר לי איני יכול לגור בביתי מפני דירתך ששקעה לתוך אור דירתי. אמר ליה העליון, יכול אתה לגור בביתך על ידי דשוף אכריסך שתתכופף⁽³⁾ עד כריסך ועול ותכנס לבית, וכן כשתרצה לצאת שוף אכריסך תתכופף עד כריסך ופוק וצא.**

אמר רב חמא, העליון בדינא קא מעכב! ואינו חייב לטרוח ולפנות את דירתו.⁽⁴⁾

והני מילי, אך כל זה אינו אלא באופן דאף

שהבית שקע, עדין לא מטו כשורי לא הגיעו קורות רצפת העליון למטה מעשרה טפחים בתוך אור דירת התחתון, אבל אם מטו הגיעו כשורי קורות רצפת העליון למטה מעשרה טפחים בתוך אור דירת התחתון, מצי אמר ליה יכול התחתון לטעון לעליון, כיון שהגיעה רצפתך למטה מעשרה טפחים בתוך דירתי, שוב אינך יכול לעכב אותי מלהרוס את הבנין, שהרי למטה מעשרה טפחים הוא רשותא דידי הוא הרי זו רשותי שלי ושוב לא משעבד לך אינני משועבד לך שלא להרוס את הבנין⁽⁵⁾

הראשונים ביארו את דברי הגמרא, שכל בנין שיש בו שתי קומות, אין בעל הקומה התחתונה יכול להרוס את דירתו, משום שהוא משועבד לבעל הקומה העליונה, כי אם יהרוס את דירתו תיפול הקומה העליונה. ועל זה חידשה הגמרא, שאם אין התחתון יכול לגור בדירתו, כגון בנדון דידן, שאין

דהחידוש הוא דכל טענות העליון מתקבלות, ואין התנגדותו מידת סדום. ועי' בשיעורי רבי שמואל רוזובסקי אות ק"ס.

5. בתירוץ הגמרא יש לכאורה שתי טענות, א. דלמטה מעשרה הוא רשותא דידי ואין לך זכות לרדת לתוך רשותי, ומשום כך יש לי זכות להרוס את הבנין. ב. דאם הגיעה דירת התחתון למטה מעשרה טפחים, שוב אין התחתון משועבד להעמיד את דירת העליון על דירתו, וכמו שביארו כאן הראשונים. ולפי הטענה הראשונה קשה, דהלא אף אם לא הגיעה דירת העליון למטה מעשרה טפחים, מכל מקום ברגע שנכנסה דירת העליון לתוך רשות התחתון, שוב יכול לטעון התחתון 'רשותא דידי הוא, ויבואר

2. ואינו יכול לומר לו בעל הבית דאינו חפץ במתנה ד'שונא מתנות יחיה', משום דאין זה מתנה אלא כעין תמורה על כך שמפנה את ביתו — ריטב"א.

3. על פי רש"י, והתוס' פירשו, שוף מלשון שפשוף, דבשעה שנכנס מתחכך בארץ.

4. ואין בעל הדירה התחתונה יכול להרוס את דירתו ללא רשות העליון, משום שהדירה התחתונה משועבדת להעמיד על גבה את הדירה העליונה, וכל זמן שלא מחל העליון על שעבוד זה אין לתחתון זכות להרוס את דירתו, ועי' בהערות הבאות.

ורבינו יונה בעובדא הבאה בגמרא ביאר,

בדירה התחתונה גובה עשרה טפחים, באופן זה בטל שיעבודו, ויכול להרוס את דירתו⁽⁶⁾.

וכשבוניס את הדירה מחדש, הרי, כל אחד בונה את דירתו מכספו, ואין התחתון חייב

בהערה הבאה.

טפחים בדירת התחתון בטל השיעבוד.

ובנימוקי יוסף משמע, דכיון שהונמכה דירת התחתון, ואין בה גובה עשרה טפחים, שוב אין לדירתו שם דירה, וכשאינן שיעור דירה לתחתון שוב אינו משועבד. אבל עדין צריך עיון לשון הגמרא, 'רשותא דידי הוא', דמשמע שלמעלה מעשרה טפחים אין זה רשות התחתון, ועוד צריך עיון מדוע הוסיפה הגמרא כלל סברא זו של 'רשותא דידי הוא' והרי עיקר הענין אינו אלא שהתחתון לא משועבד לעליון כשהונמכה דירתו למטה מעשרה טפחים, וצ"ע. ואולי אפשר לומר, דעיקר מה שיכול התחתון לסתור את הבנין הוא משום שלמטה מעשרה טפחים אין דירתו דירה ושוב אינו משועבד לעליון וכמו שביארנו, אלא שעדין היה קשה לגמרא כיצד יכול לסתור את דירתו אף שאינו משועבד והלא בכך הוא מזיק את הדירה העליונה, ועל זה אמרו דכיון שהדירה העליונה נכנסה לתוך רשותו, נמצא שגם העליון מזיק, וצ"ע.

והנה, כל זה פירשנו לפי דברי רבינו יונה והנימוקי יוסף. אבל מדברי המאירי משמע שהוא פירש את הסוגיה באופן אחר, דהנה בפתיחת הסוגיה פירש המאירי, כי מה שאין התחתון יכול לכופף את העליון להרוס את הבנין הוא משום 'שהרי עליון מכל מקום אינו צריך בנין', ומשמע מדבריו שאין זה משום השעבוד שמשועבד התחתון לעליון, אלא משום שאין העליון מסכים להרוס את הבנין כי הוא אינו צריך לבנין, ועל זה הביא המאירי שהקשו רבותינו הצרפתים דכיון שרשות התחתון היא גם למעלה מעשרה טפחים אם כן מיד שנכנס העליון לתוך רשות התחתון יכול לטעון התחתון לעליון 'ברשותי אתה עומד' [וכבר ביארנו לעיל, דלהשיטת שהתחתון משועבד לעליון אין זו

6. על פי רבינו יונה, וכן הוא בנימוקי יוסף. ונבאר את הדברים בהרחבה — הקובץ שיעורים [אות ל"ז] הקשה על כל הסוגיה כאן, דהנה, כיון שדירת העליון שקעה לתוך דירת התחתון, אם כן אף אם לא הגיעה דירת העליון למטה מעשרה טפחים בתוך דירת התחתון, מכל מקום מיד ששקעה הדירה במשהו יכול התחתון לטעון לעליון, 'רשותא דידי הוא' ומה אתה עושה בתוך רשותי, ומדוע אין התחתון יכול לכופף את העליון לסתור את הבנין, ועי' להלן דכן הקשה המאירי בשם רבותינו הצרפתים.

אמנם, לפי מה שביארו רבינו יונה והנימוקי יוסף, הדברים מתבארים. דלעולם אף שהעליון נכנס לתוך רשות התחתון עדין אין זו סיבה מספקת לבטל את השיעבוד שמשועבד התחתון לעליון להעמיד את דירת העליון על גבי דירתו, ולא די בטענה זו של 'רשותא דידי הוא' כדי לבטל את השיעבוד. ורק כשהגיעה דירת העליון למטה מעשרה טפחים בתוך דירת התחתון, שוב בטל שיעבודו של התחתון מהטעם שיבואר להלן, ויכול התחתון לסתור את הדירה.

ויש לעיין, מהו טעם הדבר שאם שקעה דירת העליון לתוך עשרה טפחים בדירת התחתון בטל השעבוד, דהנה, מלשון הגמרא משמע שהוא משום שמתחת לעשרה טפחים הוא רשות התחתון כמו שאמרו כאן 'רשותא דידי הוא ולא משועבד לך', אלא שזה לא יתכן, דהרי גם למעלה מעשרה טפחים זהו רשות התחתון, ואף על פי כן לא די בכך כדי להתיר לתחתון לסתור את הדירה כמו שביארנו, ואם כן מהו טעם הדבר שכשהגיעה דירת העליון לתוך עשרה

האחד עם חבריו שאם ישקע הבנין יסתרוהו, **עד כמה צריך הבנין לשקוע כדי שיוכל התחתון לכפות את העליון להרוס את הבנין?**⁽⁹⁾

אמרו רבנן קמיה דרבה, משמיה דמר זוטרא בריה דרב נחמן, דאמר משמיה דאביו רב נחמן, דשיעור גובה בנין רגיל הוא צירוף של חצי מידת ארכו וחצי מידת רחבו, כגון, בית שארכו עשר אמות ורחבו עשרים אמות, הרי שיעור גבהו הוא חמשה עשר אמות, שזהו חצי מידת ארכו וחצי מידת רחבו. ואם אין בגובה דירת התחתון כשיעור זה, יכול התחתון לכפות את העליון להרוס את הבנין, וכאותה ששינינו בהמקבל עליו לבנות בית לחברו, עליו לעשות את רומו גובה הבית, כחצי ארכו וכחצי רחבו!

אמר להו רבה: האם לאו אמינא לכו לא אמרתי לכם דלא תיתלו ביה בוקי סריקי⁽¹⁰⁾

לשלם לעליון על בניית הדירה, ועי' בהערה⁽⁷⁾.

והני מילי, אך כל דין זה אינו אלא באופן דלא אתנו גבי הדדי שלא התנו האחים ביניהם בשעת החלוקה מאומה. אבל אם אתנו גבי הדדי אם התנו האחים ביניהם בשעת החלוקה שאם ישקע הבנין יסתרוהו ויבנוהו מחדש, הרי באופן זה אם שקע הבנין, אף אם עדין יש בדירת התחתון גובה עשרה טפחים, אף על פי כן, סתרי ובנו!

דין זה מדובר שהתנו ביניהם סתם, שכשישקע הבית יסתרוהו ויבנוהו מחדש, אך לא התנו ביניהם כמה ישקע, ולכן הגמרא ממשיכה לדון כמה צריך הבית לשקוע כדי שיוכל התחתון לכפות את העליון ולהרוס את הבנין.⁽⁸⁾

וכי אתנו בהדי הדדי, במצב זה שהתנו

שמואל רוזובסקי [אות ק"ס], דנחלקו באופן תנאי שותפות הבית והעליה.

8. על פי רמב"ן, רשב"א, ורבינו יונה, דאם מדובר שהתנו ביניהם במדויק דכשישקע הבית בשיעור מסוים יסתרוהו, אם כן פשיטא שכשקע הבית בשיעור זה חייבים לסתרו. ולכן פירשו דמדובר כאן שלא התנו ביניהם את השיעור. ועי' עוד ברמב"ן.

9. שהרי, לא יתכן שהתנאי היה שאם ישקע הבנין במשהו כבר יסתרוהו. רבינו יונה.

10. בוקי — כדים. סריקי — ריקים, [על פי רש"י בעבודה זרה לז ב, ובחולין נ א]. וגם התוס' כאן פירשו דסריקי הוא לשון ריק.

קושיה, אלא שהמאירי פירש באופן אחר וכנ"ל ולכן הוקשה לו קושיה זו, ותירצו שהתנו ביניהם בשעת החלוקה דכל מקום שאליו תשקע הקומה העליונה יהיה שייך לעליון. ועי' במאירי שהקשה עליהם.

7. על פי הרשב"א ורבינו יונה, ומבואר בדבריו דכל אחד בונה את ביתו שלו. אבל הרמב"ן הביא דיש מי שאמר דהעליון צריך לבנותה משלו עד למעלה מעשרה טפחים ואם רצה התחתון להגביה יותר מגביהה משלו. ואחר כך הביא הרמב"ן דיש מי שאמר דהתחתון בונה משלו הכל. והרמב"ן עצמו כתב דשניהם בונים את כל הבנין, וכן כתב הרא"ש, וביאר החזון איש [סימן ד' ס"ק ו'] דכוונת הרמב"ן דכל אחד בונה את ביתו שלו וכמו שכתב הרשב"א. וביאור מחלוקת הראשונים מבואר בשיעורי רבי

היה יותר גבוה מהחומה, והיה מקום לעשות חלון בגובה הבית מעל החומה], אמר ליה בעל הבית, איני חפץ שתעשה חלון אחר בביתי, משום שבחציבת החלון קא מרעת ליה לאשיתאי, תערער את חוזק קיר ביתי.

אמר ליה בעל החומה, אם כן סתרנא לך לאשיתך, אני אסתור את כל החלק העליון של קיר ביתך עד דוכתא דכווי, עד מקום החלון שאותו אני חפץ לעשות, ומשם בנינא לה חומה חדשה, ועבידנא לך כווי בבנינא, ואעשה לך חלון בבנין לעיל מאשיתאי מעל החומה שאני בניתי, ובאופן זה לא יהרס קיר הבנין.

אמר ליה בעל הבית, איני חפץ שתבנה מחדש את חלקה העליון של החומה, משום דאשיתא קיר דמתתאה עתיקא שחלקו התחתון ישן, ומלעילא חדתא וחלקו העליון חדש, לא קיימא אינו מתקיים ונופל, כי אין הטיט החדש נדבק יפה לטיט הישן היבש.

אמר ליה בעל החומה, אם כן סתרנא לה אני אסתור את קיר ביתך לגמרי עד לארעא, ובנינא לה לכולו מחדש, ועבידנא לך כווי בנחה ואעשה לך בו חלון מעל לחומתי, אמר ליה בעל הבית, איני חפץ בכך, כי חדא אשיתא חדתא כותל חדש אחד בכוליה ביתא עתיקא בתוך בית ישן לא קיימא אינו מתקיים.

ברב נחמן, כאילו שאמר רב נחמן דברים ריקים שאין בהם טעם,¹¹ ולא כך אמר רב נחמן, אלא הכי אמר רב נחמן, אף שהתנו ביניהם אין התחתון יכול לכוף את העליון להרוס את הדירה, אלא באופן שאין התחתון יכול לדור בדירתו בדדירי אינשי כדרך דירת אנשים.

וכמה מהו השיעור בזה?

אמר רב הונא בריה דרב יהושע, דצריך להיות גובה דירת התחתון בשיעור כי היכי דלא תפריע תקרת הבית לתחתון, לעיילי לישא על גבו¹² איסורייתא דמחוזא חבילה בינונית¹³ של קנים ארוכים, וחדר ולהסתובב ולחזור עם חבילה זו בכל הבית, ואם הונמכה דירתו עד שאינו יכול לישא משא זה בתוך הבית, יכול לכפות את העליון להרוס את הבנין.

ההוא גברא מעשה באדם דהוה בני אשיתא, שבנה חומה בחצירו, וחומה זו הייתה מאחורי כווי חלון דחבריה שהיה בביתו שבחצר אחרת, אמר ליה חברו, חומה זו שבנית מסתירה את חלון ביתי, ועל ידי זה קא מאפלת עלי החשכת את דירתי¹⁴.

אמר ליה בעל החומה, סכרנא לך הכא אני אסתום את חלונך זה שכנגד חומתי וכנגד זה עבידנא לך אעשה לך כווי חלון אחר לעיל מאשיתאי מעל החומה שאני בניתי. [הבית

11. על פי רש"י שם.

12. על פי רבינו גרשום, והשולחן ערוך כתב שיוכל לשאת קורות אלו על ראשו.

13. על פי השולחן ערוך, ופירש בבאר הגולה

דזהו הפירוש 'איסורייתא דמחוזא'.

14. מבואר כאן, דרב חמא סובר דאסור לבנות חומה ולהאפיל על בית חברו, והראשונים הקשו סתירה מדברי רב חמא בסוגיה הבאה, והענין יובא בהרחבה להלן הערה 22.

שוכר לו בית אחר.

ומקשיגן: היינו הך? הלא כבר למדנו לעיל דין זה, שאין בעל הבית חייב לפנות את ביתו אף אם שכר לו שכינו בית אחר לדור בו, והא תו למה לי (15) מדוע השמיעו שוב דין זה? (16)

ומשניגן: הא קא משמע לן חידוש נוסף, דאף על גב דלא משתמש בעל הבית בבית אלא רק לאכסן בו תיבנא תבן וציבי עצים, בעלמא (17) אף על פי כן יכול לטעון שטורח הוא לו לפנות את העצים והתבן (18):

אמר ליה בעל החומה, אם כן, סתרינא לה לבוליה ביתא אני אסתור את כל ביתך ואבנהו מחדש ובנינא לך ואבנה לך כווי חלון בבנינא בתוך הבנין החדש. אמר ליה בעל הבית, איני חפץ בכך משום דלית דוכתא למידר בה דאין לי מקום לגור בינתיים, אמר ליה בעל החומה, אגירנא לך אני אשכור עבורך בכספי דוכתא מקום לדור בו. אמר ליה בעל הבית, לא טרחנא איני חפץ לטרוח לעבור למקום אחר בינתיים.

אמר רב חמא, בדין קא מעכב בעל הבית, ואינו חייב לפנות את דירתו אף אם הלה

בכלל, והלה מוכן לשכור פועלים לפנות את העצים והתבן, אין יכול בעל הבית להתנגד, דכופין על מדת סדום. וברי"ף כתב כאן בסוגיה 'ואף על גב דדייר בה לתכינא וציבי', ומשמע מלשונו שפירש כהמאירי והרמ"ה. אך רש"י כאן פירש את הסוגיה כפשטותה, דמדובר שלא גר בכלל בבית.

18. וקשה, כיצד נלמד חידוש זה מכאן, והלא לא הוזכר כלל בגוף המעשה דהבית שימש רק לאחסן עצים ותבן. ופירשו הריטב"א הנמוקי יוסף ועוד ראשונים, דמזה גופא שהביא הש"ס פעם נוספת סיפור דומה, מכך יש ללמוד שהכונה לחדש דאף אם הבית אינו עומד אלא לאכסן עצים ותבן, אינו חייב לפנות את הבית, דאם לא כן מה חידשו במקרה זה יותר מהמקרה הקודם.

עוד תירץ, דממה שבעל החומה טען שהוא יבנה חלון חדש בגובה הבית, מוכח שהבית שימש רק כמחסן, שהרי בבית מגורים עדיף שהחלון יהיה באמצע הבית מאשר שיהיה בגובה הבית. ואם כן היה על בעל החומה לטעון איני חפץ שתעשה חלון בגובה הבית, משום שעל ידי כן יתמעט האור בבית.

15. פירש המהר"ם, דקושיה זו אינה קשה על רב חמא, שהרי כך היה המעשה שבאו לפניו שתי עובדות דומות, ועל כרחו היה עליו לפסוק בשניהם, ולא הקשו קושיה זו אלא על בני בית המדרש, מדוע הביאו לבית המדרש שתי עובדות דומות.

16. ואף שהתחדש כאן שיכול לטעון שקיר חדש בתוך בית ישן אינו עומד, אין זה חידוש, כי דבר פשוט הוא. תוס'.

עוד הוסיפו התוס' דאין להקשות מדוע לא הביאו רק מקרה זה ולא את המקרה הקודם, משום שבמקרה הקודם ישנו חידוש דכל זמן שלא הגיעה רצפת העליון לתוך עשרה טפחים בדירת התחתון, אין חייב העליון להניח לתחתון להרוס את הבית. ועי' מהר"ם.

17. הרמ"ה והמאירי פירשו פירוש מיוחד בסוגיה, ולדעתם גם לפי תירוץ הגמרא מדובר שבעל הבית גר שם, אלא שאין עיקר דירתו שם, ודר שם רק בשביל העצים והתבן. ומשום כך אמרו דאינו חייב לפנות את הבית, דכיון שיש לו טורח הגוף לעזוב את הבית שוב אינו חייב לפנות. אבל אם לא היה דר שם בעל הבית

הנהו בי תרי מעשה בשני אחים, דפלגי בהדי הדדי שחלקו את ירושתם, אחד מהם מטייה אספלידא נטל בירושתו טרקלין יפה⁽¹⁹⁾, ואחד מטייה תרביצא נטל גינה שהיתה בצד הטרקלין⁽²⁰⁾, ומהגינה הגיע אור לטרקלין.

אזל, הלך ההוא דמטייה שנטל בירושתו את התרביצא גינה, וקא בני אשיתא ובנה בה קיר אפומא דאספלידא בפתח הטרקלין.

אמר ליה בעל הטרקלין, חומה זו שבנית מסתירה את האור המגיע לטרקלין, ועל ידי זה קא מאפלת עלי החשכת את טרקליני.

אמר ליה בעל הגינה, אף על פי שחומה זו

מסתירה את האור לטרקלין, איני חייב לסתרה משום דבדידי קא בנינא בניתי חומה זו ברשותי, ואיני חייב לדאוג שיהיה לך אור בטרקלין.

אמר רב חמא, בדין קאמר ליה בעל הגינה, ואינו חייב לסתור את דירתו. ויכול אדם לבנות בתוך שלו ולהחשיך את דירת חבירו, אלא אם כן החזיק חבירו שלש שנים ב'חזקת אורה', שאז אין יכול שכיני להחשיך את דירתו. ומשום כך, במקרה זה, שבעל הגינה בנה את הקיר מיד לאחר החלוקה, ולא החזיק בעל הטרקלין שלש שנים ב'חזקת אורה' אין חייב בעל הגינה לדאוג שלא יחשך הטרקלין⁽²¹⁾.

21. הקשו התוס' [על פי מה שפירש המהר"ם], דלפי זה יכול להחשיך את הטרקלין עד שלא יהיה בו אור לגמרי, ודבר תימה הוא ואין זו סברא שיוכל להחשיך את ביתו לגמרי, ועי' לקמן הערה 25 מה שהקשו עוד. ולכן פירש רבינו תם את הסוגי' באופן אחר, דבעל הטרקלין יכל לראות את שדותיו דרך הגינה, ועל ידי שבנה הלה קיר בגינה מנע מבעל הגינה לראות את שדותיו מתוך הטרקלין. וזהו שטוען 'קא מאפלת עלי' שאיני יכול לראות את שדותי. אך ר"י הקשה עליו [עי' קושיתו להלן הערה 23]. ולכן פירש דמדובר כאן לענין האור, אלא שלא מיעט לגמרי את האור ועדין היה אור, אלא שלא היה אור גדול כמקודם כמו שצריך לאכסדרה [וכשיטת ר"י לעיל דאיספלידא היינו אכסדרה], ועי' עוד בהערה הבאה.

ובעיקר מה שהקשו התוס' על רש"י דאין זו סברא שיוכל האחד להאפיל לגמרי את בית חבירו, תירץ הקובץ שיעורים דסברת רש"י היא כמו שכתב הרשב"א להלן יז ב דהאורי והאור שייכים לבעל החצר, ואם כן כשבונה קיר

ובאמת רבינו יונה כתב, דיכול לטעון בעל הבית לבעל החומה, איני חפץ שתעשה חלון בגובה הבית, כי שמא אחזור בי ואהפוך מחסן זה לדירה, ואז עדיף לי שהחלון יהיה באמצע הבית ולא בגובהו.

בריטב"א כתב תירוץ נוסף, דשמא כך היה המעשה שהדירה שימשה רק לתיבנא וציבי, ועל כך פסק רב חמא דאינו חייב לפנות את דירתו.

19. על פי רש"י. והערוך פירש 'מערה'. אך התוס' כתבו דאי אפשר לפרש כאן דאיספלידא היינו מערה, כיון שלקמן מבואר שבעל האיספלידא שילם לבעל הגינה עבור הקורות והלבנים שיש באיספלידא, ואילו במערה אין קורות ולבנים. וכן לקמן מבואר שבטרקלין יש אור ובמערה אין אור כלל, [ועי' מהר"ם]. והתוס' פירשו דאיספלידא הוא אכסדרה שיש בה שלש קירות ומצד רביעי פרוצה.

20. ולקמן מקשינן, וכי בשוטים מדובר שאחד נוטל טרקלין ואחד גינה, והלא הטרקלין שזה הרבה יותר מהגינה.

הכרם לחרוש את שדהו.

והקשה רבינא, מדוע במקרה זה אנו אומרים שחלקו על מנת שיוכל בעל הכרם להכניס את המחרישה בשדה התבואה, ואילו בנדון דידן אין אומרים שעל מנת כן חלקו שלא יחשיך בעל הגינה את טרקלין אחיו⁽²³⁾.

אמר ליה רב אשי לרבינא, התם באחים שחלקו שדה וכרם, מדובר באופן דעליו להרדי שבשעת החלוקה שילם בעל הכרם לבעל השדה כסף עבור ההפרש שבין שווי השדה לשווי הכרם, כי הכרם שווה יותר מהשדה. ולכן, כיון שקנה את הכרם מבעל השדה, יש לומר שבכלל הכרם מכר לו הלה גם זכות להכניס את המחרישה בשדה. אך סברא זו אינה אלא במכירה, אבל כאן לא הייתה כאן מכירה, אלא חלוקת ירושה בלבד.

והראשונים הקשו מדברי רב חמא לעיל, שהבונה חומה מול חלון בית חייב לסתרה, עיין בהערה⁽²²⁾.

אמר ליה רבינא לרב אשי, מאי שנא במה שונה דין זה שאמר רב חמא דאין חייב לסתור את חומתו, מהא דתניא ממה ששנינו בברייתא, דשני אחין שחלקו את ירושת אביהם, אחד מהן נטל שדה כרם, ואחד מהן נטל שדה לבן שגדלה בו תבואה. יכול לטעון בעל הכרם לבעל השדה, איני יכול לחרוש את כל שדי, שהרי, בכדי שאוכל לחרוש את הגפנים שבצדי השדה, אני צריך לארבע אמות מן הצד כדי שתוכל המחרישה להכנס [וכמו ששנינו לקמן כו א שגודל המחרישה הוא ארבע אמות], ולכן יש לו לבעל הכרם זכות להכניס את מחרשתו ארבע אמות בתוך שדה לבן של אחיו, כי יש לתלות שעל מנת כן חלקו, דאם לא כן לא יכול בעל

כן הרחיק מהחלון ארבע אמות. ותירצו התוס' בדברי המשנה אמורים רק אם מאפיל לגמרי את האור בבית עד שאי אפשר להשתמש בבית, אבל כאן מדובר שאין מאפיל לגמרי אלא רק מיעט את האור, ובאופן זה סובר רב חמא דמותר להאפיל את בית חבירו.

ורבינו יונה תירץ, דדברי המשנה אמורים רק אם החזיק שלש שנים ב'חזקת אורה', אבל אם לא החזיק שלש שנים יכול שכינו לבנות קיר ולהאפיל את דירתו, ולפי זה אפשר לומר דמה שאמר רב חמא לעיל דאין יכול לבנות כותל מול בית חבירו, מדובר באופן שהחזיק שלש שנים בחלון זה. אבל התוס' ישנים כתבו דלא משמע דמדובר לעיל שהיה לו חזקת שלש שנים.

23. מכאן הקשה ר"י [בתוד"ה א"ל], על רבינו תם שפירש דטענת בעל הטרקלין היא שאינו

בחצירו הרי את אורו שלו הוא נוטל, ורשאי לעשות כן אף על פי שמאפיל עליו לגמרי. וכעין זה כתב כאן היר"מ דאין בעל החצר נוטל מבעל הטרקלין את האור והאור, אלא אדרבא, בעל הטרקלין הוא שנוטל מבעל החצר את אורו ואורו. ובאמת בהגהות אשר"י [סימן כ'] הביא שיטת ריב"ש ואור זרוע, דיכול בעל הכותל להאפיל לגמרי את בית חבירו. ובשיטת תוס' פירש הקובץ שיעורים דהתוס' סברו דכשנוטל ממנו את האור לגמרי, הרי זה כסותר ביתו של חבירו ומזיקו בידים. ועי' מהרש"א.

22. הגהות אשר"י הביא קושית האור זרוע, דהלא רב חמא עצמו אמר לעיל דאין יכול לבנות כותל מול חלון חבירו ולהחשיך את החלון. ועי' בתוס' שהקשו ממה ששנינו לקמן [כב א] במשנה, דאין לבנות כותל מול החלון אלא אם

אמר ליה, נהי אף על פי דגם כאן עלו להדרי ושילם בעל הטרקלין לבעל הגינה את הפרש המחיר בין גינה לטרקלין, מכל מקום, לא שילם לו אלא את דמי מחיר ליבני כשורי והודרי הלבנים וקורות הבית, כי הטרקלין עדיף על הגינה שיש בו לבנים וקורות, אבל דמי אוירא לא עלו להדרי! (25) וכיון שלא היתה כאן מכירה אלא על הלבנים והקורות, ולא על אויר הטרקלין, שוב יכול בעל הגינה להחשיך את הטרקלין, וכמו שסובר רב חמא שכל זמן שלא החזיק בעל החלון שלש שנים 'חזקת אורה' יכול שכינו להחשיך את דירתו.

ומקשינן: ולימרא ליה בעל הטרקלין לבעל הגינה שיש כאן מקח טעות, דמה שנתתי לך כסף מעיקרא עבור הטרקלין (26) אין זה אלא

ומקשינן: בדבריך מבואר שרק במקרה המבואר בברייתא שילם בעל הכרם לבעל השדה את הפרש המחיר בין שדה לכרם, וקשה, אבל הכא מאי דלא עלו להדרי וכי כאן מדובר שלא שילם בעל הטרקלין לבעל הגינה, הלא זה לא יתכן דוכי בשופטני בשוטים עסקינן, דהאי שקיל אספלידא והאי שקיל תרביצא שאחד נוטל בירושתו טרקלין ואחיו נוטל רק גינה ולא עלו להדרי? ולא שילם בעל הטרקלין לבעל הגינה את הפרש המחיר בין הטרקלין לגינה. והלא הטרקלין שוה יותר מהגינה, כי הטרקלין בנוי והגינה אינה בנויה (24) אלא בהכרח דשילם לו, ושוב קשה מדוע אין אנו אומרים שקנה ממנו על דעת זה שלא יחשיך בעל הגינה את הטרקלין.

אבל אם שמו בסתם כמה שוה הטרקלין יותר מהגינה, ודאי שדמי האויר בכלל השומא. אבל הטור הביא בשם הרא"ש דאף אם שמו בסתם אין כוונתם על האויר.

והנחלת דוד כתב לבאר את החילוק בין ד' אמות לטרקלין, דאותם ארבע אמות כיון שהם צורך הכרם הרי הם נחשבים לחלק מהכרם, וכן ביארו הגר"ש רוזובסקי ובחידושי רבי נחום לעיל ב' — א בביאור דברי רש"י שם], ולכן המוכר כרם בהכרח מכר גם ד' אמות אלו שהם חלק מהכרם. אבל אויר החלון, אין זה חלק מהטרקלין, וכיון שהאויר נמצא בחצר חבירו, אין הוא כלול במכירה [דאין האויר נתפס במכר כמו דאיתא לקמן בפרק המוכר את הבית], אלא שאם החזיק שלש שנים בחלון זה, יש לו זכות בחצר חבירו לענין האויר, אבל במכירה אין זה נקנה אם לא התנו בפירושו.

26. על פי רש"י. ונראה, דגם אם לא היה מדובר שבעל הטרקלין שילם לבעל הגינה, גם אז יכל

יכול לראות את שדותיו מחמת החומה שהלה בנה בשדהו. דאם כן אין זה דומה כלל לדברי הברייתא, משום שארבע אמות הם צורך הכרם שיוכלו לחרשו, ומשום כך יש לתלות שחלקו על מנת שבעל השדה יניח לבעל הכרם להכניס את המחרישה לתוך ארבע אמות בשדהו. אבל כאן, מה שחפץ לראות את שדותיו אין זה צורך הטרקלין, אלא הוא דבר צדדי, ואם כן מהיכן המקור שחלקו על מנת שהלה יניח לו לראות את שדותיו דרך הגינה.

24. על פי רבינו גרשום, וכן מוכח להדיא מהמשך הסוגיה.

25. התוס' לעיל [ד"ה א"ל] הקשו כיצד יתכן שלא שילם לו על האויר, והלא בית בלא אויר אינו שוה מאומה, ועי' לעיל הערה 21.

והרשב"א הר"ן והריטב"א ורבינו ינה כתבו, דמדובר שבשעת השומא, שמו כן בפירושו, כמה שוה יותר הטרקלין מחמת הקורות והלבנים.

אינו אלא בגודל לתך חצי כור⁽²⁹⁾, והלוקח יודע שיש לבעל הבית קרקע בגודל חצי כור שקוראים לקרקע זו 'בית כור'⁽³⁰⁾, הניעור והמכירה חלה, לפי שלא מכר לו שטח של בית כור אלא קרקע דשמא הוא 'בית כור' ואף שאין גדלה בית כור. והוא דמיתקרי שקרקע זאת אכן קרויה 'בית כור'⁽³¹⁾

וכן האומר לחבירו פרדס אני מוכר לך, הרי אף על פי שאין בו רמונים⁽³²⁾ הניעור. המכירה חלה, לפי שלא מכר לו פרדס עם פירות אלא קרקע דשמא הוא פרדס, והוא דמיתקרי שקרקע זו אכן קרויה פרדס

וכן האומר לחבירו, כרם אני מוכר לך, והלוקח יודע שיש לבעל הכרם שדה שאין בה גפנים, ואף על פי כן מכנים שדה זו בשם 'כרם', אף על פי שאין בו גפנים הניעור והמכירה חלה, לפי שלא מכר לו כרם עם גפנים אלא מכר לו קרקע דשמא שקרויה

משום דאספלידא פלגת לי שנתת לי בחלקי טרקלין, ואילו השתא משוית לי הפכת את הטרקלין לאינדרונא⁽²⁷⁾ לחדר חשוך

אמר רב שימי בר אשי, אין טענתו טענה, ואין כאן מקח טעות, כי בשלמא אם צורת החלוקה היתה שאחד נוטל טרקלין עם אור ואויר, ואחיו נוטל גינה, אזי יכל לטעון בעל הטרקלין למקח טעות, שהרי נמצא שאין לו טרקלין עם אור ואויר. אבל אין זה כך, אלא בשעת החלוקה שמא בעלמא פלג ליה חלקו בדבר ששמו 'טרקלין', וכיון שגם לאחר שהוחשך הטרקלין עדין קרוי הוא 'טרקלין' שוב אין כאן טענת מקח טעות, שהרי טרקלין היה לו וטרקלין יש לו. וכמו ששינו בברייתא

מי לא תניא, וכי לא שנינו דהאומר לחבירו, שטח של בית כור [שלושים סאין]⁽²⁸⁾ עפר אני מוכר לך, אף על פי שהשטח שמכר לו

שהלוקח ידע שיש קרקע כזו שאין בה אלא חצי כור, ואף על פי כן קרויה היא 'בית כור', ולכן אין זה מקח טעות.

ועי' עוד בתוס', שהקשו דהרי אפשר עדין לראות כמה שילם הלוקח, דאם שילם עבור בית כור, סימן הוא שהתכוין לקנות דווקא בית כור שלם ושוב זה מקח טעות, עי"ש מה שתירצו.

31. בלשון הרמב"ם [פרק כ"ח ממכירה הלכה י"ד] משמע, דדוקא אם אמר לו בית כור פלוני אני מוכר לך, ואותו בית כור פלוני לא היה בו אלא חצי כור. ומשמע דאם אמר סתם בית כור אני מוכר לך, אינו יכול לומר שהתכוין לאותו בית כור. וכן כתב התורת חיים כאן.

32. המהרש"ל הביא גירסא אף על פי שאין בו אילנות.

לטעון שהחלוקה היא חלוקת טעות, דמעיקרא חשב ליטול טרקלין ולא חדר אפל. אלא שרש"י פירש כן לאחר שאמרו כאן דוודאי שילם בעל הטרקלין לבעל הגינה, ועדין צ"ב.

27. על פי גירסת הב"ח.

28. על פי הרשב"ם לקמן קב ב ד"ה בית כור, ועי"ש שכתב דהוא מאתים שבעים וארבע אמות חסר טפח פחות משהו, ואותו משהו הוא פחות מחצי רוחב אצבע ויותר משליש אצבע.

29. על פי רש"י בבא מציעא קד א.

30. על פי התוס', דאם לא כן הרי הטעהו, ואפילו אם בשעת המכירה ראה הלוקח שאין בקרקע בית כור, עדין יכול לטעון, סבור הייתי שתשלים לי לבית כור. ולכן צריך לומר דמדובר

'כרם', והוא דמותקרי שקרקע זו אכן קרויה 'כרמא'.

מבואר בדברי הברייתא, דאף על פי שהקונה התכוין לקנות כרם עם גפנים, או פרדס עם רמונים וכדומה, אף על פי כן אין זה מקח טעות, משם דסוף סוף קיבל דבר הקרוי 'כרם' או 'פרדס' וכדומה. ואם כן גם כאן, אף על פי שבעל הטרקלין התכוין לשלם עבור טרקלין מואר, אין זה מקח טעות כי סוף סוף קיבל דבר ששמו 'טרקלין'.

ודחינן: מוזדמי? המקרים שבברייתא אינם דומים לנדון דידן. כי התב, במקרים השנויים בברייתא, מוצי אמר ליה המוכר ללוקח, שמא זביני לך, לא היתה כונתי אלא למכור לך דבר הקרוי 'כרם' או 'פרדס' וכדומה, ולא כיוונתי לתת לך כרם עם גפנים ופרדס עם רמונים. אבל הכא, אין יכול בעל הגינה לומר לבעל הטרקלין לא מכרתי לך אלא שם טרקלין ולא טרקלין מואר, כי מוצי אמר ליה בעל הטרקלין לבעל הדירה, אם תחשיך את הדירה יהיה זה מקח טעות, כי אדעתא דהכי פלגי מה שנטלתי את הטרקלין הוא על דעת דדאירנא ביה שאדור בטרקלין זה, כי היכי

דדרו אבהתן, כמו שדרו בו אבותינו, וכיון שאבותינו דרו בטרקלין מואר, אם תחשיך את הטרקלין יהיה זה מקח טעות. וקשה על רב חמא, שאמר יכול בעל הגינה להחשיך את הטרקלין.

אמרו ליה מר ינוקא ומר קשישא (33) בריה ז-ב דרב חסדא לרב אשי:

מה שאמר רב חמא שהיה מנהרדאי, הוא למעמייהו, לשיטתו של שמואל, שהיה אף הוא מנהרדאי. (34)

דאמר רב נחמן אמר שמואל, האחיז שחלקו בשני שדות שהשאיר להם אביהם, והיה אביהם רגיל להכנס לאחת השדות דרך השדה השניה, אין לחן לא דרך זה על זה. אין יכול האח האחד לדרוש מחבירו להניח לו להכנס דרך שדהו כדרך שהיה עושה אביהם

ולא חלונות זה על זה אם חלקו שני בתים יכול האחד לבנות חומה מול חלון אחיו, ואין יכול הלה להתנגד לסתימת אורו. (35)

ולא פולמות זה על זה, אם נטל אחד מהם חצר ובית, ואחיו נטל את הקומה השניה,

34. רש"י ותוס'.

35. על פי רש"י, ודייקו מדבריו הרמב"ן הר"ן והנמוקי יוסף, דאין מדובר כאן לענין היזק ראייה שדורש האחד מחבירו לסתום את חלונו, שאינו יכול לטעון כן, משום שלא חלקו על מנת לסתום חלונות. וביאור דבריהם כתב בקובץ שיעורים, דהראשונים סוברים שמועילה מחילה על היזק ראייה, ואם כן, כיון שחלקו על מנת שלא יסתום האחד חלונותיו, הרי מונח בזה מחילה על היזק ראייה.

33. בנו הגדול של רב אשי קרוי 'מר ינוקא' על שם שנולד בינקותו של רב אשי, ובנו הצעיר קרוי 'מר קשישא' על שם שנולד בקשישותו של רב אשי — תוס'. אך רש"י בכתובות פט ב פירש, ד'מר ינוקא' הוא הבן הצעיר של רב אשי, ואילו 'מר קשישא' הוא בנו הגדול. ובב"ח שם פירש דמה שפירשו התוס' כאן להיפך, הוא משום שהקדימו כאן את מר ינוקא למר קשישא, ומכך הסיקו התוס' דמר ינוקא הוא הבן המבוגר, אלא שקרוי כן לפי שנולד בינקותו של רב אשי.